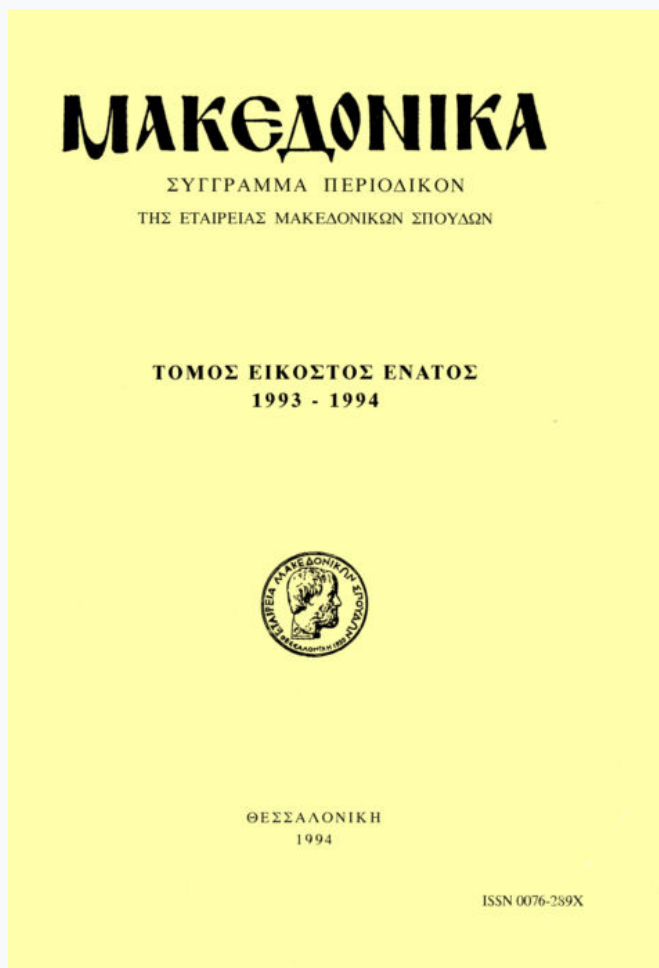

Μακεδονικά

Τόμ. 29, Αρ. 1 (1994)

Γεώργιος Κ. Παπάζογλου, Άγνωστη αυτοβιογραφία του Θρακός Αρσενίου Αφεντούλη, τελευταίου μητροπολίτου Στρωμνίτης

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.210](https://doi.org/10.12681/makedonika.210)

Copyright © 2014, Αθ. Ε. Καραθανάσης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (1994). Γεώργιος Κ. Παπάζογλου, Άγνωστη αυτοβιογραφία του Θρακός Αρσενίου Αφεντούλη, τελευταίου μητροπολίτου Στρωμνίτης. *Μακεδονικά*, 29(1), 413–415. <https://doi.org/10.12681/makedonika.210>

Γεώργιος Κ. Πατάζογλου, *Άγνωστη αυτοβιογραφία του Θρακός Άρσενίου Άφεντούλη, τελευταίου μητροπολίτου Στρωμνίτης*, έκδ. Συλλόγου προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων, Αθήνα 1995, σελ. 273.

Ο Άρσένιος Άφεντούλης (1869-1934) γεννήθηκε στο Μυριόφυτο της Άνατ. Θράκης, σπούδασε στην Θεολογική Σχολή της Χάλκης (1887-1894), στην συνέχεια διετέλεσε ιεροκήρυκας στον Γαλατά, γραμματεὺς τοῦ μητροπολίτου Χαλκηδόνος (1896), ἀρχιδιάκονος καὶ ἐπόπτης σχολῶν στὴν Ἐφεσο (1897-1901), ἐπίσκοπος Εἰρηνουπόλεως (1901-1910), μητροπολίτης Στρωμνίτης καὶ Τιβεριουπόλεως (1910). Τό 1913 συνελήφθη καὶ φυλακίσθηκε ἀπό τοὺς Βουλγάρους καὶ τό ἴδιο ἔτος ἀποχώρησε, μαζί μέ τόν ἑλληνικό πληθυσμό τῆς πόλεως, καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴν Λάρισα. Τό 1914 ἐξελέγη μητροπολίτης Λαρίσης καὶ Πλαταμῶνος καὶ τό 1916 διορίσθηκε μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπό τὴν θέση αὐτὴ ἠγήθηκε τῆς ἀντιβενιζελικῆς παρατάξεως. Μετὰ τὴν ἐπανάσταση τῆς Ἑθνικῆς Ἀμύνης τό 1917-1918 κρυβόταν στὴν Ἀθήνα καὶ μέ τὴν ἐνικράτηση τοῦ βενιζελισμοῦ καθαιρέθηκε «ἐπὶ ἀναιμιεῖσι» στὴν πολιτικὴ καὶ ἐξορίσθηκε στὴν Ἀμοργό, στὴν μονὴ Χοροβιώτισσης, τό 1919 φυλακίσθηκε ἐπὶ ἓνα μῆνα στὴν Ἀθήνα καὶ τόν Δεκέμβριο ἐξορίσθηκε στὴν Ζάκυνθο, στὴν μονὴ τοῦ ἁγίου Διονυσίου ἀρχικά καὶ τῶν Στροφάδων ἔπειτα. Τό 1923 ἀποκαταστάθηκε στὴν μητρόπολη Λαρίσης καὶ πέθανε στίς 26 Δεκεμβρίου 1934. Ἡ ἐνδιαφέρουσα καὶ τραγικὴ πορεία ποὺ συνθέτουν τὰ γεγονότα τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα, τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων καὶ τοῦ Διχασμοῦ καὶ ποὺ συνδέονται μέ τόν ἑνα ἢ ἄλλον τρόπο μέ τόν Ἀρσένιο ἀναδεικνύεται μέσα ἀπὸ τὴν αὐτοβιογραφία του, τὴν ὁποία ὁ ἐκδότης τῆς καθηγητῆς κ. Γ. Κ. Πατάζογλου βρῆκε πρὸ ἑτῶν στὴν Ἐλευθερουπόλῃ τῆς Καβάλας. Τό κείμενο τῆς αὐτοβιογραφίας τοῦ Ἀρσενίου βρισκόταν στὰ κατάλοιπα τοῦ μητροπολίτου Ἐλευθερουπόλεως Σωφρολίου, ποὺ εἶχε διατελέσει καὶ μητροπολίτης Μυριοφύτου (1917-1924). Ἡ αὐτοβιογραφία, ποὺ καταλαμβάνει 120 φύλλα, ἔχει τίτλο «Αὐτοβιογραφία τοῦ σεβασμιωτάτου μητροπολίτου Λαρίσης καὶ Πλαταμῶνος Ἀρσενίου Κ. Ἀφεντούλη, Κωνσταντινουπόλιτου, καὶ τὰ σπουδαιότερα σύγχρονα αὐτῷ ἐκκλησιαστικο-ἐθνικά γεγονότα τῶν ἐλληνορθόδοξων κοινοτήτων Κυθωνίων, Κορδελιῶ, τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἐφέσου, καὶ Στρωμνίτης, Λαρίσης, Ἀθηνῶν, τῶν ὁμωνύμων μητροπόλεων». Στὴν αὐτοβιογραφία του ὁ Ἀρσένιος εἶχε ἐπισυνάψει καὶ ἄλλα κείμενα ἀπὸ τὰ ὁποῖα μερικά συμπεριέλαβε σ' αὐτήν, ὅπως ἐγκυκλίους, ἐπιστολές, μελέτες, ἀποσπάσματα συνεδριάσεων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἀποκόμματα ἐφημερίδων κ.λπ. Ἡ αὐτοβιογραφία γράφτηκε πρὶν τό 1920 καὶ φαίνεται ὅτι τὴν τελείωσε στὴν μονὴ Στροφάδων, κατὰ τό τελευταῖο ἔτος τῆς ἐξορίας του.

Στὴν παρούσα ἔκδοση ὁ κ. Γ. Κ. Πατάζογλου ἀνασυνθέτει τὰ βιογραφικά τοῦ Ἀρσενίου καὶ παρέχει μικρὴ περίληψη ἑνὸς ἐκάστου κεφαλαίου. Τό Α' κεφάλαιο καλύπτει τὴν περίοδο 1869-1906, ὅπου ὁ Ἀρσένιος ἀφηγεῖται τὴν οἰκογενειακὴ κατάσταση του, μιλεῖ γιὰ τὴν ἐκπαίδευση στὴν Θράκη καὶ τὴν Μικρὰ Ἀσία, τίς σπουδές του, τὴν ἐκλογὴ του ὡς ἐπισκόπου Εἰρηνουπόλεως, τὴν θτεία του ὡς βοηθοῦ τοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου, μέ ἔδρα τις Κυθωνίες, καὶ τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετώπισε ὁ ἴδιος καὶ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν τουρκικὴ διοίκηση, καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν ἀνακήρυξη τῶν Κυθωνιῶν σὲ μητρόπολη (Ἰούλιος 1908). Τό Β' κεφάλαιο καλύπτει τὴν περίοδο (1906-1910) ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασή του σὲ Κορδελιὸ ὡς τὴν ἐκλογὴ του ὡς μητροπολίτου Στρωμνίτης καὶ Τιβεριουπόλεως· σὲ κεφάλαιο αὐτό ὁ Ἀρσένιος ἀφηγεῖται τὰ ὅσα συνέβησαν σὲ Κορδελιὸ ἀναφορικά μέ τό τουρκικὸ Σύνταγμα, τὴν ἐπανά-

σταση των Νεοτούρκων, τόν ρόλο του ίδιου και του Πατριαρχείου στην επικράτηση του Συντάγματος, την οργάνωση της ελληνικής παιδείας στο Κορδελιό κ.ά. Δραματική είναι εδώ η εξιστόρηση από τόν 'Αρσένιο του ναυτικού άτυχηματος της 17 Σεπτεμβρίου 1908 στο λιμάνι της Σμύρνης με πάνω από εκατόν είκοσι θύματα, τὰ περισσότερα διακεκομμένοι 'Έλληνες του Κορδελιού και της Σμύρνης. Στο Γ' Κεφάλαιο ο 'Αρσένιος αναφέρεται στην έκλογή του ως μητροπολίτου Στρωμνίτης τό 1910, στόν άγώνα του για τήν στήριξη τών Στρωμνιτσιωτών κατά τού βουλγαρικού κομιτάτου, τήν συμβολή του στην άνέγερση του ήμιγυμνασίου, τήν διενέργεια έράνων στην 'Αθήνα και τήν 'Αλεξάνδρεια, στόν Α' Βαλκανικό Πόλεμο, τήν σφαγή τριών χιλιάδων 'Οθωμανών από τούς Βουλγάρους, τίς διώξεις και τούς φόνους τών 'Εβραίων, τήν παρουσία στην Στρώμνιτσα του ελληνικού και βουλγαρικού έστρατευτικού σώματος· στην συνέχεια περιγράφει τὰ γεγονότα του Β' Βαλκανικού Πολέμου με τόν διωγμό τών Στρωμνιτσιωτών από τούς Βουλγάρους, τήν φυλάκιση του, αλλά και τήν απελευθέρωσή του από τόν ελληνικό στρατό στις 16 'Ιουνίου 1913, τήν εκκένωση της Στρώμνιτσας από τούς 'Έλληνες και τήν εγκατάσταση τών κατοίκων της στην Θεσσαλονίκη και τό Κιλίκι μετά τήν συνθήκη του Βουκουρεστίου και τήν πυρπόληση της πόλης από τούς 'Έλληνες κατοίκους της για νά μήν περιέλθουν οι περιουσίες τους στους Βουλγάρους. Στο Δ' κεφάλαιο ο 'Αρσένιος άφηγείται τὰ γεγονότα τών έτών 1914-1916 με τήν έκλογή του ως μητροπολίτου Λαρίσης και Πλαταμώνος, τήν βοήθεια πού του παρέσχε στην έκλογή του αυτήν ο βασιλεύς Κωνσταντίνος και ο ύπασιπστής του Λεβίδης, τίς ενέργειές του για τήν άποκατάσταση τών προσφύγων πού έφθασαν στην Λάρισα μετά τόν Β' Βαλκανικό Πόλεμο και τίς συνεννοήσεις του με τόν 'Υπουργό 'Εσωτερικών Έμμ. Ρέπουλη για τήν επίλυση προσφυγικών θεμάτων. Στο Ε' κεφάλαιο ο 'Αρσένιος μιλεί για τὰ γεγονότα της περιόδου 1916-1917: ή άφιξη του στην 'Αθήνα ως συνοδικού, τό κίνημα του Βενιζέλου στην Κρήτη, ή 'Εθνική Άμυνα στην Θεσσαλονίκη, ο διωγμός τών βασιλοφρόνων ιεραρχών, ή προσχώρηση συναδέλφων τους στο κίνημα του Βενιζέλου, οι αντιδράσεις του 'Αρσενίου και τών 'Ιερών Συνόδου κατά τών βενιζελικών μητροπολιτών, τό «λαϊκό» ανάθεμα του Βενιζέλου, τό όποιο ο 'Αρσένιος θεωρεί λαϊκό και όχι εκκλησιαστικό, ο ρόλος του αρχιεπισκόπου 'Αθηνών Θεοκλήτου στα γεγονότα αυτά, ο πρωθυπουργός Σπυρίδων Λάμπρος, ο άποκλεισμός τών 'Αθηνών από τίς δυνάμεις της Entente. Στο ΣΤ' κεφάλαιο ο μητροπολίτης 'Αρσένιος άφηγείται τὰ γεγονότα της περιόδου 1917-'Απρίλ. 1920: παύση και έξορία 'Ιερών Συνόδου, καθαιρέσεις αρχιερέων, πλήρης επικράτηση τών βενιζελικών στην 'Αθήνα, καταδίωξη του από τόν μητροπολίτη Σισανίου 'Ιερόθεο, όκη στο Στρατοδικείο Λαρίσης (Ιούλιος 1918), διαπόμπησή του και άθώωσή του, έκ νέου σύλληψή του και έξορία στην Άμοργό, συμφώωση με εκατόν είκοσι αντιβενιζελικούς άξιωματικούς, κατηγορίες τών αντιπάλων του ότι συνεχίζει και από εκεί τήν αντιβενιζελική δραστηριότητά του, νέα έξορία του στις Στροφάδες της Ζακύνθου (Μάρτιος 1920). Στο Ζ' κεφάλαιο ο 'Αρσένιος άφηγείται τὰ συμβάντα κατά τούς μήνες 'Απρίλιο-Ιούνιο 1920: ή ασθένειά του στο Στροφάδες, οι ατιήσεις του για χορήγηση άδειας, τὰ πιστοποιητικά ιατρών, όπου επισυνάπτεται ή σημείωση ότι είχε παρέλθει εξάμηνο μετά τήν έκπνοή του διетуs σημαντικού περιορισμού με τόν όποιο είχε τιμωρηθεί, ή μεταφορά του στην Ζάκυνθο και ή νέα απέλασή του στις Στροφάδες.

*Έτσι κλείνει τό κείμενο της αυτοβιογραφίας του 'Αρσενίου 'Αφεντούλη, ένα κείμενο διάστικτο από πληροφορίες για τόν μικρασιατικό 'Ελληνισμό, τήν Μακεδονία, τόν Διχασμό, γραμμένο μάλιστα από πρωταγωνιστή τών γεγονότων.

Στήν συνέχεια ο κ. Γ. Κ. Παπάζογλου εκδίδει αυτούσιο τό κείμενο της αυτοβιογραφίας προβαίνοντας σέ σχολιασμό τῶν σημείων ἐκείνων πού κρίνει ὅτι χρειάζεται γιά τήν διευκόλυνση τοῦ ἀναγνώστη. Στό Ἐπίμετρο ὁ ἐκδότης παραθέτει ἐγκυκλίους, δημοσιεύματα τῆς ἐποχῆς συνδεδεμένα μέ τά γεγονότα πού μετείχε ὁ Ἀρσένιος, ἔγγραφα, πιστοποιητικά διάφορα κ.λπ.

Ὁ ἀναγνώστης θά ἀντιλήφθηκε ἤδη ὅτι πρόκειται γιά μία συγκλονιστική αὐτοβιογραφία πού συνιστᾷ, ταυτοχρόνως, καί μία ἔμμεση πηγή, ἐφ' ὅσον ἔχει γραφεῖ ἐκ τῶν πρωταγωνιστῶν τοῦ Διχασμοῦ, γιά τήν δραματική περίοδο 1913-1920. Φυσικά ἀξίζουν θερμά συγχαρητήρια τόσον στόν κ. Παπάζογλου, ὅσον καί στόν Σύλλογο πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων γιά τήν ἐκδοση τοῦ ἐνδιαφέροντος αὐτοῦ κειμένου.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Γεώργιος Κ. Παπάζογλου, *Βιβλιοθήκες στην Κωνσταντινούπολη του ΙΣΤ΄ αιώνα*, Κώδιξ Vind. Hist. Gr. 98, Θεσσαλονίκη 1983, σελ. 476.

Ὁ κ. Γ. Παπάζογλου, καθηγητής καί Πρόεδρος τώρα τοῦ Τμήματος Ἱστορίας καί Ἑθνολογίας τοῦ Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, ἀσχολεῖται ἀπό μακροῦ χρόνου μέ τά βυζαντινά καί μεταβυζαντινά χειρόγραφα, τά προβλήματα τους, τοὺς ἀντιγραφεῖς (scriptores), τοὺς βυζαντινοὺς λογίους. Ἡ παρούσα ἐκδοση ἀναφέρεται στόν βιενναῖο ἑλληνικό κώδικα 98, πού παραδίδει καταλόγους βιβλιοθηκῶν στήν Κωνσταντινούπολη κατά τόν ΙΣΤ΄ αἰ. Γνωστές μεταβυζαντινές οἰκογένειες, ὅπως οἱ Καντακουζηνοί, οἱ Μαρμαρέτοι, οἱ Σοῦτζοι, οἱ Εὐγενικοί, ὁ παπᾶ Βαρθῶνος κ.ἄ. κατεῖχαν μερικές δεκαετίες, μετά τήν Ἄλωση, ἀξιόλογες βιβλιοθήκες. Μέ τόν κατάλογο τοῦ βιενναίου κώδικος ἀσχολήθηκαν, κατά καιρούς, διάφοροι ἐρευνήτες, μερικοί ἐκ τῶν ὁποίων καί τόν ἐξέδωσαν, χωρίς ὅμως νά ἐπιχειρήσουν νά ταυτίσουν τά ἔργα πού περιέχονται στόν κατάλογο αὐτόν. Τό κενό αὐτό καλύπτει, μέ τήν παραπάνω ἐκδοση, ὁ κ. Γ. Παπάζογλου ἐντοπίζοντας τήν πλειονοψηφία τῶν ἀναφερομένων χειρογράφων μέ ἐξ αὐτοψίας τίς περισσότερες φορές μελέτη τους. Ὁ συγγρ., πρῶν περᾶσει στήν ἐπιμέρους ἐξέταση τῶν προβλημάτων τοῦ καταλόγου, παρουσιάζει, ὡς εἰσαγωγή, τήν πνευματική καί πολιτική κατάσταση στήν Κωνσταντινούπολη τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ ΙΣΤ΄ αἰ.: Πατριαρχεῖο, ὀφφικιάλοι, λόγιοι, Πατριαρχική Ἀκαδημία, ἀντιγραφεῖς, ἰδιωτικές βιβλιοθήκες, ξένοι φιλόλογοι καί θεολόγοι ἀσκολοῦμενοι μέ χειρόγραφα, πού τελικά μεταφέρουν πλῆθος χειρογράφων στήν Εὐρώπη, διαμάχες Καθολικῶν καί Προτεσταντῶν στήν Κωνσταντινούπολη, τουρκική ἀνοχή σέ ὅλες αὐτές τίς ἐξελίξεις, εἶναι μερικά ἀπό τά θέματα πού συζητεῖ ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς.

Ἀκολουθεῖ τό πρῶτο κεφάλαιο, ὅπου ὁ λόγος γιά τόν κώδικα 98 τῆς Βιέννης καί τίς ἰδιωτικές βιβλιοθήκες τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τόν ὁποῖο ὁ κ. Γ. Παπάζογλου περιγράφει ἀναλυτικῶς καί μέ ὅλους τοὺς κανόνες τῆς κωδικολογίας, γιά νά ἀναζητήσει, στήν συνέχεια, τόν χρόνο συντάξεως τῶν καταλόγων πού πρέπει, κατ' αὐτόν, νά ἐγράφη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1565-1575 ἀπὸ τόν πρωτονοτάριο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Θεοδόσιο Ζυγομαλά καί τόν Μανουήλ Μαλαξό. Ἀκολούθως ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μέ τήν μεθοδολογία τῆς καταλογογραφήσεως καί ἐπισημαίνει τήν ἐπιμέλεια τοῦ καταλογογράφου, ἡ ὁποία ἀνταποκρίνεται στοὺς συγχρόνους κανόνες περιγραφῆς χειρογράφων μέ τήν μεθοδική ἀρίθμηση τῶν χειρογράφων ἐνὸς ἐκάστου